

NYT FRA SPROGNÆVNET

SEPTEMBER 2017

Dansk
Sprognævn

INDHOLD

Nye ord i dansk – 10 år på nettet

Vi fejrer jubilæet med et
portræt.

Hvor står kommaet i 2017?

Læs om vores kendskab til
kommapraksis i Danmark, og
om hvorfor vi har udviklet et
kommakursus.

Skrivearbejdet i det offentlige – hvordan står det til?

Rudekuverten er blevet
afløst af e-boks, men hvilken
forskel gør det for tekster fra
det offentlige?

Spørgsmål & svar

- På daglig basis
- Sct., Skt. eller Sankt?
- Prinsgemal

Nye ord i dansk – 10 år på nettet

Nye ord i dansk – 10 år på nettet

I år er det 10 år siden Sprognævnets nyordsordbog, *Nye ord i dansk 1955 til i dag*, blev lagt på nettet. I den anledning fortæller en af ordbogens redaktører om ordbogens historie, om ordudvalget, om datering og tilbagedatering af ord, om fremtiden for ordbogen og meget mere.

**JØRGEN NØRBY
JENSEN**
(f. 1971) er senior-
konsulent i Dansk
Sprognævn

IDEN SIN OPRETTELSE i 1955 har Dansk Sprognævn haft som en af sine hovedopgaver at følge med i det danske sprogs udvikling, bl.a.

ved at indsamle nye ord, nye ordforbindelser, nye ordanvendelser og nye forkortelser. Sprognævnets ordsamling indeholder over 1 mio. citater fordelt på ca. 365.000 forskellige ord, og den vokser hele tiden med nye citater. Indsamlingen af nye ord og udtryk er først og fremmest en selvstændig forskningsopgave med sproghistorisk værdi. Det er en opgave som det i Danmark alene påhviler Sprognævnet at udføre. Derudover er ordindsamlingen en vigtig forudsætning for at nævnet kan udføre sine to øvrige hovedopgaver: at fastlægge den officielle retskrivning og at svare på spørgsmål om det danske sprog. Der er ikke tale om at ord bliver godkendt ved at Sprognævnet tager dem med i ordsamlingen. At et ord kommer med i ordsamlingen, betyder sådan set ikke andet end at vi har opdaget at det eksisterer!

De fleste ord når aldrig længere end til ordsamlingen. Når man første gang støder på et nyt ord eller udtryk, kan man ikke vide om det bliver i sproget, eller om det hurtigt forsvinder igen. Det finder man først ud af når der er gået et stykke tid. Men hvis et ord eller udtryk sætter sig fast i sproget, vil det med tiden dukke op i ordbøgerne.

DANSK SPROGNÆVNS NYORDSORD- BOG

En meget konkret udløber af Sprognævnets nyordsindsamling er ordbogen *Nye ord i dansk 1955 til i dag* (NOiD) på dsn.dk/noid. Ordbogen har

som basis den trykte ordbog *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955 til 1998* (Gyldendal, 1999) af Pia Jarvad. Den blev i 2007 gjort tilgængelig på internettet og fejrer altså i år 10-årsjubilæum som netordbog. Ordbogen bliver løbende opdateret med nye opslagsord, i de senere år især af Margrethe Heidemann Andersen (siden 2013) og af denne artikels forfatter (siden 2009). Ordbogen vokser med 200-300 nye opslagsord om året. I forhold til den trykte ordbog er netordbogen forøget med ca. 3000 nye artikler, og den indeholder nu over 13.000 opslagsord.

Ordbogen var i de første år placeret på adressen nyeordidansk.dk (med link fra dsn.dk). Her lå den godt gemt indtil maj 2014, hvor den i anledning af Pia Jarvads 40-årsjubilæum i Dansk Sprognævn fik nyt design og blev integreret i Sprognævnets hjemmeside, ligesom der blev oprettet en række ”vidste du-bokse” om ordbogen og dens indhold. Dermed blev ordbogen langt mere synlig, og antallet af brugere er efterfølgende vokset betragteligt. I hele 2013 var der blot 8.000 søgninger i ordbogen; det var i 2016 steget til over 100.000.

Ved samme lejlighed skiftede ordbogen navn fra *Nye ord i dansk på nettet* til *Nye ord i dansk 1955 til i dag*. Navneændringen hang blandt andet sammen med at tilføjelsen ”på nettet” havde vist sig at være både misvisende og overflødig. Den var misvisende fordi visse brugere troede at der var tale om en ordbog over særlige ”netord”. Og den var overflødig fordi man jo godt kan regne ud at der er tale om en netordbog når man slår op på nettet.

ARTIKELSTRUKTUREN

Alle opslagsord i ordbogen er markeret med **fed** skrift, og herefter følger en ordklasseangivelse (fx *sb.* = ’substantiv’) samt årstallet for ældste tilgængelige belæg i parentes (se nærmere i afsnittet *Datering af opslagsord*). Efter årstallet er der en betydningsangivelse samt eventuelle oplysninger om ordets brug, fx om det er ned-sættende eller spøgende, om der tale om billedlig brug osv. Alle ord er illustreret med et eller flere citater fra fx aviser, blade og bøger, og kilderne er anført lige efter, ofte i forkortet form (fx *Pol* = *Politiken*). Kildens fulde navn vises når man bevæger musen hen over forkortelsen. Derudover er der undertiden givet oplysninger om etymologi, orddannelse, beslægtede ord og lignende, og endelig er det til sidst i artiklen angivet hvem der er forfatter til den pågældende ordbogsartikel, og hvornår artiklen er publiceret. På side 4 ses opslagsordet *speltghetto*.

SØGEMULIGHEDER

Der er grundlæggende to måder at søge på i NOiD, nemlig ”simpel søgning” og ”avanceret søgning”. Ved en simpel søgning indtaster man et bestemt ord eller udtryk i søgefeltet, og herefter vil man få vist de artikler som ordet optræder i. Desuden kan man foretage søgninger vha. joker-tegnene * og ?, som står for hhv. ’nul eller flere bogstaver’ og ’netop ét vilkårligt bogstav’. En søgning på *baby** finder således de ord i ordbogen der begynder med *baby*, fx *babybio* (fra 1999), *babyboom* (fra 1964), *babyjogger* (fra 1990) og *babylift* (fra 1955), mens man ved en søgning på

» *generation får vist de ord der ender på *generati-*on, fx *dotcomgeneration* (fra 2000), *någeneration* (fra 1979) og *zappergeneration* (fra 1992).

Ved den avancerede søgning (under punktet "indstillinger") er det muligt at filtrere søgeresultaterne på forskellig vis. Man kan fx søge efter ord fra et bestemt år (fx 1971) eller fra et bestemt årti (fx 1990'erne), eller man kan få at vide hvor mange ord i ordbogen der er lånt fra et bestemt sprog (fx engelsk) eller har en bestemt ordklasse (fx substantiv). Og de forskellige søgekriterier kan kombineres på forskellige måder (fx substantiver lånt fra engelsk i perioden 1995-2005).

ORDUDVALGET

Ordene i nyordsordbogen skal være forholdsvis almindelige i almensproget, og de skal have en vis geografisk udbredelse. Nye dialektord, fagord, slangord og lignende kommer som hovedregel

kun med hvis de også er udbredt i almensproget. Ord og udtryk som hører til en bestemt generation, kommer som udgangspunkt også kun med hvis de formår at nå ud over den generation de er opstået i. Nogen helt tydelig grænse mellem almensproget på den ene side og fagsprog, slang, gruppesprog osv. på den anden side er det dog ikke muligt at trække. Det er i sidste ende redaktørernes skøn.

Jo tættere man er på den periode man beskriver, jo sværere er det at vurdere hvilke ord der er varige tilskud til ordforrådet, og hvilke der blot er modeord og døgnfluer. Derfor er NOiD også forholdsvis tilbageholdende med at optage helt nye ord i ordbogen. Visse ord kan dog komme med forholdsvis kort tid efter at de er opstået. Det kan ske hvis de meget hurtigt er blevet etableret i almensproget. Eksempelvis er ordet *selfie* noteret første gang i en dansk kilde i

speltghetto *sb.*

(2007)

(*nedsættende el. spøgende om*) område med mange højtuddannede og vellønnede beboere

Spelt-ghetto er .. de nye kvarterer med splinternye parcelhuse, hvor de nybagte mødre går rundt med deres splinternye prestigebarnevogne og holder mødregruppe over hjemmebagte økologiske speltboller, mens de langtidsammer *berlingske.dk* 5. 1. 2007

"den københavnske **speltghetto**" af finkulturelle og politisk korrekte mennesker *Pol* 9. 12. 2011

Jeg prøvede i år, temmelig naivt, at foreslå familien fælles jul på Christiania eller med et par flygtninge, så vores overprivilegerede børn kunne møde mennesker uden for speltghettoen *Journalisten* 27. 12. 2016

► [-ghetto](#), ► [speltmor](#) og ► [speltsegment](#)

Forfatter: Jørgen Nørby Jensen: 2017

begyndelsen af 2013, og allerede samme år blev det indlemmet i NOiD - og året efter kom det i øvrigt med i Retskrivningsordbogen (ved opdateringen i december 2014). Men som hovedregel skal et ord have overlevet i mindst tre år før det kommer med i NOiD. Hvis et ord skal med i ordbogen i 2017, skal det ældste belæg på ordet således være fra senest 2014, hvis det skal med i 2018, skal ældste belæg være fra senest 2015 osv. Dermed undgår man at fylde ordbogen med ord der efterfølgende viser sig at have en kort levetid. Alligevel kan det naturligvis ikke helt undgås at der sommetider skønnes forkert, og at der tages ord med som hurtigt viser sig at forsvinde fra sproget igen. Det omvendte er dog langt oftere tilfældet: Man kan overse ord der længe har været en integreret del af ordforrådet. Ord som *elcykel*, *mobbeoffer*, *socialpornografi*, *syrerock* og *voldsromantik* er fx først kommet med i ordbogen i 2016 og 2017, til trods for at de alle har mindst 40 år på bagen.

At et ord ikke har været med i ordbogen hidtil, kan også skyldes at det ikke har været almindeligt. Der kan således godt gå lang tid fra et ord opstår til det evt. bliver en del af almensproget. Det for tiden meget omtalte ord *disruption* er kommet med i NOiD i 2017, men kan faktisk spores til 1997. Da var det bare ikke almindeligt i almensproget. Nye opslagsord i NOiD er altså ikke nødvendigvis helt nye ord i sproget.

DATERING AF OPSLAGSORD

Nyordsordbogen beskriver ordtilvæksten i det danske sprog efter 1955. Det er dog ikke altid helt let at afgøre om et ord er opstået før eller efter 1955, og ord er ofte ældre end man tror. Eksempelvis kunne man måske umiddelbart få den tanke at ordet *downperiode* (om periode hvor det går dårligt) var opstået et godt stykke tid efter 1955 og derfor burde have en plads i

NOiD. Imidlertid er ordet allerede brugt i 1951. Her skrev dagbladet Politiken om et fodboldhold at det "synes inde i en down-periode" (Politiken 25.11.1951). Det kan man se (under opslagsordet *down*) i Ordbog over det danske Sprog (på ordnet.dk/ods), der dækker perioden ca. 1700-1950. Hvis et ord således kan slås op i Ordbog over det danske Sprog (eller i supplementet hertil), må det dropes. Så er det dokumenterbart ældre end 1955 og falder dermed udenfor den periode vi beskriver i NOiD.

Et andet eksempel er ordet *kickoff*, der bruges om 'starten på en sportskamp, især indenfor fodbold og amerikansk fodbold' eller om 'begyndelse på et foretagende' (jf. Politikens Nudansk Ordbog med etymologi, 4. udg., 2010). Det er ikke med i Ordbog over det danske Sprog og dukker først op i Nudansk Ordbog i 2010 og i Retskrivningsordbogen i 2012. Den Danske Ordbog har ordet med i bind 3 fra 2004 (og i netversionen på ordnet.dk/ddo). Imidlertid findes ordet allerede i en fremmedordbog fra 1938, og nærmere undersøgelser viser at det har optrådt på avisernes sportssider i hvert fald siden 1920'erne. Ordet er altså for gammelt til at komme med i NOiD. (Læs mere om ordet *kickoff* i Nyt fra Sprognævnet 2016/4, s. 2-4).

Men hvis man ikke kan bevise at et ord eller udtryk er ældre end 1955, har det så at sige bestået optagelsesprøven til nyordsordbogen, og herefter kan jagten på det ældste tilgængelige belæg gå ind. Arbejdet med at finde det ældste eksempel på et ord eller udtryk vil typisk begynde i Sprognævnets ordsamling. Her kan man finde det ældste eksempel som nævnet har noteret, og herefter må der suppleres med søgninger i fx Infomedia (pressens artikeldatabase), Google Books, diverse ordbøger og opslagsværker (både trykte og elektroniske), forskellige elektroniske avisarkiver mv. indtil det pågældende ord eller

TREÅRSREGLEN

Et nyt ord skal som hovedregel have overlevet i mindst tre år inden det kommer med i NOiD. Hvis et ord skal med i ordbogen i 2017, skal det ældste eksempel på ordet således være fra senest 2014; hvis det skal med i 2018, skal det ældste belæg være fra senest 2015 osv.

udtryk ikke kan føres længere tilbage. Først her- efter kan årstallet for ældste eksempel noteres. Sommetider vil det ældste tilgængelige belæg på et ord være at finde i ordsamlingen, andre gange i Infomedia, og atter andre gange et helt tredje sted. Men det kan man selvfølgelig ikke vide på forhånd; det kræver nærmere undersøgelser. Som ordbogsredaktør kommer man altså vidt omkring. Man bliver tvunget til at beskæftige sig med emner som man ellers aldrig ville have skænket en tanke, og man må opsøge litteratur som man ikke af sig selv ville have fundet på at læse.

Ret beset er det en noget nær umulig opgave at datere ord helt nøjagtigt. Et ord kan optræde i talesproget længe før det første gang optræder på skrift, eller det kan være udbredt i visse kredse eller blandt visse sprogbrugere et godt stykke tid før det bliver en del af almensproget. Ingen kan holde øje med alt hvad der bliver sagt og skrevet i Danmark, og det skulle da også være mærkeligt om der lige var en sprognævnsmedarbejder til stede den allerførste gang et nyt ord eller udtryk blev anvendt. Men man må benytte sig af de kilder man har adgang til, og jo flere kilder man benytter, jo større er muligheden for at man kan rykke en orddatering et eller flere år tilbage i tiden. Når det drejer sig om ord, kan der imidlertid kun være tale om omtrentlige dateringer. Det år der er oplyst i parentes efter et opslagsord i NOiD, er så langt det er lykkedes os at føre det pågældende ord tilbage. Det kan

dokumenteres at ordet i hvert fald eksisterede senest i dét år.

ÆLDSTE CITAT

Ved hvert ord i ordbogen er årstallet for ældste belæg oplyst i parentes, men det er ikke altid at selve belægget er nævnt. Det skyldes at det ældste kendte belæg ikke nødvendigvis er særlig illustrativt. Selvom citaterne i ordbogen først og fremmest skal dokumentere at et ord eksisterer, er der ved udvælgelsen også lagt vægt på at citaterne siger noget om fx betydningen, udtalen, oprindelsen, de specifikke årsager til det nye ords opståen, om holdningerne til det osv.

Ved en lang række af de nytilføjede ord – dvs. ord der er føjet til ordbogen efter 2007 – er det ældste eksempel dog eksplicit nævnt. Det skyldes at det ellers kan være svært at genfinde citatet. Ved de oprindelige ord i ordbogen bygger dateringerne i stor udstrækning på de ældste belæg i Sprognævnets ordsamling. Hvis man har brug for det, kan man altså forholdsvis hurtigt fremskaffe det relevante citat. Men i vore dage kan det ældste belæg være at finde alle mulige andre steder (jf. afsnittet *Datering af opslagsord*), og derfor kan det være praktisk at nævne det.

I visse tilfælde vil det ældste kendte eksempel på et ord eller udtryk stamme fra en ordbog eller et opslagsværk. Det gælder fx *bootleg* ('uofficiel el. ulovlig optagelse af musik, film el.lign; piratoptagelse'), der i NOiD er dateret til 1974. De ældste

eksempler på ordet i Infomedia er fra begyndelsen af 1990'erne, og i Sprognævnets ordsamling er det ældste belæg fra så sent som 2001. Imidlertid er ordet med i *Musikkens Hvem Hvad Hvor, Rock* fra 1974. Derfor dateringen. Men ordet må nærmest med garanti være ældre. Da det kom med i *Musikkens Hvem Hvad Hvor*, måtte det jo nødvendigvis allerede eksistere. Det kan bare ikke dokumenteres.

TILBAGEDATERING AF OPSLAGSORD

Undertiden kan det vise sig at et eksisterende opslagsord i NOiD er ældre end først antaget. I sådanne tilfælde tilbagedateres det, og det ældste eksempel indarbejdes i ordbogsartiklen. Eksempelvis var ordet *selvmordsattentat* oprindeligt dateret til 1995, men en nærmere undersøgelse viste at ordet har været i brug i hvert fald siden 1966.

Der kan også være tilbagedateringer som vi

bliver opmærksomme på pga. henvendelser til Sprognævnet. I efteråret 2016 kontaktede en ivrig spørger således nævnet for at få tilbagedateret ordet *cheeseburger*. Spørgeren kunne fremlægge grundig dokumentation for at ordet allerede var brugt i 1955, bl.a. på et håndskrevet menukort fra Wittrup Motel i Albertslund, og ordet er nu tilbagedateret fra 1965 til 1955 i NOiD.

Hvis et eksisterende opslagsord således er blevet tilbagedateret, fremgår det i bunden af artiklen hvornår og af hvem rettelsen er foretaget. Nedenfor er dette illustreret med opslagsordet *onliner*.

Ideelt set skulle man med jævne mellemrum gennemgå ordbogen fra a til å med henblik på at datere opslagsordene mere præcist. Den oprindelige ordbog udkom i 1999, og størstedelen af ordforrådet i den er således redigeret for mere end 20 år siden. Efterfølgende er der kommet

onliner *sb.*

(1973)

(med tilnærmet engelsk udtale) kort, kvik bemærkning

Den slags 'one-linere' kan få mig til at ryste af grin, og har De mod på mere, er det blot at løse billet til Mig Og Bogart. Det vrirler med dem i dialogen *Pol* 3.2.1973

billeder af barske mænd, der med en skræddersyet **onliner** på læben skyder arme og ben af hinanden *WeekAData* 21.7.1995

Ellemann-Jensen .. har et meget veludviklet blik for; hvornår han skal stige ned fra sin olymp og med nogle få velvalgte oneliners sættes tingene på plads *BerITData* 23.9.1995

Fra engelsk one-liner

*Forfatter: Pia Jarvad: Nye Ord 1955-98. Gyldendal 1999
Tilbagedateret til 1973 af Jørgen Nørby Jensen: 2014*

» nye hjælpemidler til, og stadig større tekst-mængder digitaliseres og bliver på den måde søgbare. Det er altså ikke urimeligt at antage at en del af ordene i NOiD vil kunne tilbagedateres. En sådan opgave vil dog kræve langt flere resurser end Sprognævnet for tiden råder over, og nogen systematisk gennemgang af hele ordbogens indhold kan der altså indtil videre ikke blive tale om.

ORD FRA FØR 1955

Det er forholdsvis uproblematisk at tilbagedatere ord indenfor den periode som NOiD beskriver, dvs. 1955 til i dag. Mere problematisk er det hvis det viser sig at et eksisterende opslagsord er (væsentligt) ældre end 1955 og derfor slet ikke

skulle have været med i ordbogen til at begynde med. Vi tager dog ikke ord ud af NOiD, men tilbagedaterer dem i stedet til "før 1950". Et citat der dokumenterer at ordet er ældre end 1950, nævnes i sådanne tilfælde i bunden af artiklen. Nedenfor ses ordet *formynderisk*.

Et argument for at lade sådanne ord blive er også at man ellers ikke kan vide hvor gamle de er. Når ordet *formynderisk* i sin tid kom med i NOiD, var det jo bl.a. fordi det ikke kunne slås op i Ordbog over det danske Sprog, og man derfor kunne have en begrundet formodning om at det var opstået efter 1955 (jf. afsnittet *Datering af opslagsord*).

formynderisk *adj.*

(før 1950)

en enevældig og **formynderisk** regeringsmagt

Inf 28.7.1956

mændenes "alfaderlige" formynderiske erfaring

EB 8.4.1970

den hovne og formynderiske statsmagt, der taler uforståeligt og taler ned til dem, i et bureaukratisk radioavis-sprog

Pol 18.11.1975

Alt for mange i dette samfund ønsker at bestemme over andre, moralistisk og **formynderisk**

JyP 3.3.1977

Opslaget findes også i: [NDO](#); [RO](#)

Jf.

Desuden havde Mindretallet foreslaaet, at Tilsynet med de Fattige ikke skulde **formynderisk** passe paa, hvorledes de gamle Mennesker anvendte "den ydede Understøttelse"

Pol 18.3.1891

Forfatter: Pia Jarvad: *Nye Ord 1955-98*. Gyldendal 1999
Tilbagedateret til før 1950 af Jørgen Nørby Jensen: 2015

ANDRE ÆNDRINGER

I visse tilfælde kan det være nødvendigt at ændre en ordbogsartikel på andre områder, fx mht. betydningsoplysningerne. Ordet *næsehårstrimmer* var eksempelvis oprindeligt beskrevet som en 'spøgende fællesbetegnelse for de mystiske, ubrugelige ting som kan købes især gennem kuponhæfter'. Men hvor mærkeligt det måske end må lyde, er der altså faktisk tale om et 'elektrisk apparat til at fjerne uønskede næsehår med', og sådan er ordet nu defineret i NOiD, ligesom det i bunden af artiklen fremgår at artiklen er blevet "nyredigeret". Markeringen "nyredigeret" bruges således i de tilfælde hvor et eksisterende opslagsord har fået en helt ny betydningsbeskrivelse, eller hvis der i øvrigt er foretaget væsentlige ændringer i artiklen. Betegnelsen "omredigeret" bruger vi hvis et opslagsord har fået en ændret betydningsbeskrivelse, eller hvis der fx er tilføjet nye citater eller nye etymologiske oplysninger om

ordet. Foreløbig er det kun ganske få ord der er blevet om- eller nyredigeret. Nedenfor ses ordet *næsehårstrimmer*.

NYORDSORDBOGEN VS. NYORDSLISTER

Gennem årene har Sprognævnet fra tid til anden udsendt lister med nye ord i dansk. De har været af forskelligt omfang og haft forskellige formål. Siden 2007 har Sprognævnet imidlertid offentliggjort årlige lister med nye ord og udtryk. Listerne, der kan findes på dsn.dk/noid/nyordslister, indeholder blot et lille udvalg af de ord der efter alt at dømme er opstået de pågældende år, eller som på den ene eller anden måde er kendetegnende for årene, og der er ikke tale om ord der nødvendigvis kommer med i NOiD. På nyordslisten for 2011 finder man fx *grøntsagscoach*, *pædagoghåndtag* og *sædcellecykel*. Ordene karakteriserer måske nok 2011, men har aldrig fået en udbre-

næsehårstrimmer *sb.*

(1994)

elektrisk apparat til at fjerne uønskede næsehår med

de mange kuponhæfter, der tilbyder underlige varer a la næsehårstrimmere

BerITData 2. 11. 1995

Vores behov for næsehårstrimmere, smykker, sommerhuse, slangeskindssko og spa-bade holder samfundet på skinner

Pol 21.3.2005

Frisøren spørger, om han skal fjerne de længste hår i vores øjenbryn, fru'en forærer os en **næsehårstrimmer**, og yngre kolleger spørger os til råds, når de skal finde en gave til deres far/bedstefar

B. Shilling & G. Vølver: Håndbog for halvgamle mænd, 2010

► [skægtrimmer](#)

Forfatter: Pia Jarvad: *Nye Ord 1955-98*. Gyldendal 1999
Nyredigeret af Jørgen Nørby Jensen: 2014

» delse der berettiger dem til en plads i NOiD. Kun de mere blivende af ordene på nyordslisterne vil med tiden finde vej til NOiD.

FREMTIDEN?

I et samfund under forandring opstår der hele tiden nye ord og udtryk, og i vore dages digitale verden spreder de sig hurtigere end tidligere. Af en nyordsordbog på nettet må man forvente at ordforrådet hele tiden er opdateret, og at man kan finde pålidelige oplysninger om de nye ord og udtryk. Den løbende redigering af nye opslagsord til ordbogen bør altså fortsat have høj prioritet.

I løbet af de 10 år NOiD har eksisteret som netordbog, er stadig flere tekster blevet digitaliseret og gjort søgbare, og den udvikling vil formentlig fortsætte. Det gør det i princippet muligt at beskrive det nyere ordforråd i dansk langt mere nøjagtigt end det var tilfældet tidligere. En vigtig opgave vil således også være at se nærmere på allerede eksisterende opslagsord med henblik på at datere dem mere præcist. NOiD indeholder mange interessante oplysninger om væksten i ordforrådet gennem mere end 60 år, og disse oplysninger bør på forskellig vis synliggøres for ordbogens brugere, fx i form af flere "vidste du-bokse" og artikler om konkrete nyord eller evt. i form af helt nye tiltag på hjemmesiden ("ord fra dit fødeår", "ord der er ældre end du tror" osv.). Der er såmænd nok at tage fat på de næste ti år også! ■

Artiklen bygger for visse afsnits vedkommende på **Jørgen Nørby Jensen: Nye ord - datering og redigering. I: Margrethe Heidemann Andersen og Jørgen Nørby Jensen (red.): Nye ord. København 12.-13. april 2011. Sprognævnets konferenciserie 1. Dansk Sprognævn 2011, s. 41-57.** Desuden er der gengivet oplysninger fra beskrivelsen af NOiD på dsn.dk/noid/om-nye-ord-i-dansk.

VIDSTE DU ...

... at ordet *køpenickiade* stammer fra den såkaldte Köpenick-affære fra 1906? Her kommanderede skomageren Wilhelm Voigt (der var iført en "ureglementeret kaptajnsuniform", som der står i Ordbog over det danske Sprog) fra byen Köpenick i Tyskland nogle soldater til at arrestere byens borgmester og kasserer, hvorefter han fik byens pengekasse med 4000 mark udleveret. Ordet blev i årene efter brugt generelt om svindelaffærer hvor en person foregiver at kunne udføre et hverv fra en myndighed, men i dag er der næppe mange der kender det mere, i hvert fald ikke i Danmark.

I øvrigt blev historien kendt i Tyskland da Carl Zuckmayer skrev tragikomedien "Der Hauptmann von Köpenick", som havde premiere i 1931. Komediens spillede for udsolgte huse i hele landet indtil den i 1933 blev forbudt af nazisterne fordi den indeholdt hentydninger til NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, dvs. det tyske nazistparti). Stykket udstiller den fuldstændig blinde respekt for militærpersoner der herskede i datidens Tyskland. Det er siden blevet opført jævnligt og filmatiseret flere gange, senest i 2005. Den første filmatisering efter krigen i 1956 blev nomineret til en Oscar og set af 10 mio. mennesker i løbet af de første 5 måneder.

Kilde: Ordbog over det danske Sprog på ordnet.dk og Wikipedia.

Foran rådhuset i Köpenick står denne bronzestatue af Wilhelm Voigt i sin 'ureglementerede uniform'.

Hvor står kommaet i 2017?

I denne artikel giver vi en status over den viden om kommeregler og kommapraksis som Dansk Sprognævn har indsamlet siden 2015, hvor det blev besluttet at undersøge området nærmere. Vi giver også et indblik i baggrunden for Sprognævnets nyeste kommatiltag: det gratis kommakursus på hjemmesiden danskkomma.dk.

KATRINE STØIHOLM (f. 1979) er cand.mag. i lingvistik fra Københavns Universitet og tidligere studentermedhjælper og videnskabelig medarbejder i Dansk Sprognævn

SABINE KIRCHMEIER (f. 1955) er direktør i Dansk Sprognævn

IDEN 2004 har der kun eksisteret et sæt kommeregler med en enkelt valgfrihed, nemlig muligheden for at undlade at sætte det såkaldte startkomma, dvs. det komma som sættes hvor en ledsætning begynder.

Regelsættet består af seks kommeregler, hvoraf den ene altså er valgfri:

1. Sæt komma ved opremsninger (§ 46 i Retskrivningsordbogen, 4. udgave 2012)
Jeg kan lide te, kaffe og kakao.
2. Sæt komma ved selvstændige sætningsdele (indskud, tiltale mv.) (§ 47)
Vi skal spise, farfar!
3. Sæt komma mellem helsætninger (§ 48)
Jeg kan lide te, og farfar kan lide kaffe.
4. Sæt komma når en ledsætning slutter (§ 49)
Når vi har spist, skal vi have kaffe.
5. Sæt komma når en ledsætning begynder (startkomma) (§ 50) (valgfri - Sprognævnet anbefaler at man ikke bruger denne regel)
Vi skal have kaffe (,) når vi har spist.
6. Sæt komma for at undgå misforståelser (§ 51)
Køb noget te, og lidt fløde til kaffen.

Selvom valgfriheden således begrænser sig til en enkelt paragraf, tror mange stadig at der er tale om to helt forskellige systemer. Sprognævnet hører ofte om usikkerhed i brugen af kommaet, og denne usikkerhed gælder både dem der udelader startkomma, og dem der ikke gør det.

Foranlediget af en debat i pressen i slutningen af 2014 og begyndelsen af 2015 gennemgik

Sprognævnets repræsentantskabsmedlemmer den herskende kommapraksis i de organisationer og institutioner de repræsenterer. Det viste sig at man afhængigt af institutionernes eller organisationernes art i forskellig grad gjorde brug af muligheden for at udelade startkommaet. Til- eller fravalg af startkomma ser ud til at afhænge af forskellige faktorer, fx kan der være pædagogiske hensyn, hensynet til den måde tekster produceres på i organisationen, og hensynet til den stil den enkelte tekstforfatter ønsker at bruge.

Det blev derfor besluttet at belyse området nærmere, fx gennem

1. undersøgelser af hvordan kommaet sættes i tekster som produceres i undervisningen, i offentlige institutioner eller i medierne
2. undersøgelser af hvordan der undervises i uddannelsessystemet
3. undersøgelser af hvilke kommaspørgsmål der stilles i Sprognævnets spørgetelefon
4. undersøgelser af om mere grammatikundervisning kan gøre eleverne bedre til at sætte komma
5. undersøgelser af hvad kommaerne betyder for læsning og forståelse af tekster
6. undersøgelser af hvilke bevidste eller ubevidste holdninger sprogbrugerne har til kommafejl
7. undersøgelser af kommaets betydning i forbindelse med stillingsansøgninger
8. undersøgelser af kommaregler og holdninger til kommaet i andre lande.

Hidtil er følgende områder blevet undersøgt:

1. erfaringer med diverse kommasystemer i vores nabolande (jf. pkt. 8)
2. spørgsmål om komma som Sprognævnet får gennem spørgetelefonen (jf. pkt. 3)
3. en gruppe sprogbrugeres bevidste og ubevidste holdning til forskellige former for kommatering (jf. pkt. 6)
4. hvilken betydning grammatisk viden har for lærbarheden af kommareglerne (jf. pkt. 4).

ERFARINGER MED FORSKELLIGE KOMMASYSTEMER I VORES NABOLANDE

Der har altid været en livlig debat om de danske kommaregler, især siden 1996 hvor kommareglerne blev justeret efter at de i perioden 1918-1996 havde bestået af to parallelle systemer: traditionelt grammatisk komma og pausekomma. I vores nabolande trækker man gerne på smilebåndet over de ellers så kølige danskeres passionerede

» forhold til kommatering. Sverige, hvis kommasystem i begyndelsen af 1900-tallet var meget lig det danske kommasystem med startkomma, har i løbet af det forrige århundrede ladet komma-reglerne udvikle sig på baggrund af sprogbrugernes komma-brug (Ekerot 1991: 31). På den måde er kommareglerne i Sverige i dag kommet tæt på den engelske og norske kommapraksis, og resultatet er at der i de tre lande i dag bruges kommasystemer som minder om det Sprognævnet anbefaler, nemlig kommatering uden brug af startkomma.

Vælger man kommatering med startkomma, lægger man sig på den anden side op ad det tyske kommasystem. I et svar på en rundspørge som Katrine Støiholm foretog i forsommeren 2016, beskrev bl.a. Lucia Leidenfrost-Burth, som forsker i tegnsætning hos Rat für deutsche Rechtschreibung (det officielle retskrivningsudvalg for tysk), at de tyske sprogbrugere hyppigt henvender sig vedrørende kommatering, ikke mindst fordi der i 1996 og 2006 er blevet justeret på kommareglerne i forbindelse med den tyske retskrivningsreform. Hun forklarer bl.a. at de kommafejl der begås i Tyskland, ofte er glemte slutkommaer, hvorimod man mindre hyppigt glemmer kommaet foran den underordnende konjunktion som bruges som et leksikalsk signal. (Korrespondance mellem Sprognævnet og Lucia Leidenfrost-Burth 19. maj 2016).

På tysk glemmes startkommaet altså ikke så ofte som slutkommaet, formentlig fordi de tyske sprogbrugere - ligesom mange danske - bruger konjunktionen som signal om at der skal sættes et startkomma, og glemmer at se på meningen med sætningen som helhed som fx i nedenstående:

Jeg havde helt glemt at hun kom(,) på grund af den ødelagte vaskemaskine.

Her afgør slutkommaets placering hvor begrundelsen hører til. Skyldes forglemmelsen talerens forvirring over sin ødelagte maskine, så skal der sættes et slutkomma fordi adverbialet hører til oversætningen. Kommer gæsten fordi hans vaskemaskine er ødelagt, evt. for at få vasket sit tøj, skal der ikke være slutkomma fordi adverbialet hører til ledsætningen.

Jeg havde helt glemt at hun kom, og var derfor gået over til naboen.

I ovenstående sætning derimod er der ikke tvivl om at der skal sættes et slutkomma.

Undersøgelsen af kommapraksis og komma-regler i andre lande viser en klar tendens til at man i de lande som vi ofte sammenligner os med, dvs. England, Norge og Sverige, har fået et mere pragmatisk forhold til komma og kommafejl, og at man i disse lande i tidens løb har udviklet et mere forenklet kommasystem der minder om det Sprognævnet anbefaler, mens man i Tyskland ligesom i Danmark oplever en større usikkerhed og mere debat om regelsættet.

Selvom den danske kommatering med startkomma ligner den tyske kommatering, kan man ikke uden videre gå ud fra at danskerne også laver de samme typer fejl som tyskerne. I kommaprøven i Folkeskolens afgangsprøve 2016 forholdt det sig nærmere modsat. Her klarede eleverne de sætninger hvor der skal sættes slutkomma, signifikant bedre end de sætninger hvor der skal sættes startkomma. Eleverne klarede komma mellem helsætninger omtrent lige så godt som slutkommaet med rigtighedsprocenter mellem 70 og 80, hvilket er meget højt sammenlignet med startkommaerne.

SPØRGSMÅL OM KOMMA SOM SPROGNÆVNET FÅR Gennem SPØRGETELEFONEN

I perioden januar-marts 2015 registrerede Sprognævnets medarbejdere en del af de spørgsmål som vedrører komma, der blev stillet gennem spørgetelefonen (116 spørgsmål i alt). En kategorisering af disse spørgsmål viste at en stor del drejede sig om komma før ledsætninger, og at der blandt disse var spørgsmål som vedrørte kommatering både med og uden startkomma. Derudover drejede en mindre del af spørgsmålene sig om selvstændige sætningsdele såsom komma eller ej efter tunge foranstillede led som ikke er sætninger, fx:

For at opnå en medalje skal du sende din løsning til os.

Spørgsmål om slutkomma var ikke helt lige så hyppige ved spørgetelefonen her i Danmark som det så ud til at være i Tyskland. Om det skyldes at de bliver oversat, eller om de ikke vurderes svære at sætte, kan ikke fastslås ud fra denne stikprøveundersøgelse. Mange spørger til de mere udfordrende kommaplaceringer som startkomma foran en ledsætning der indledes med en præposition eller et adverbial som hører nøje sammen med den efterfølgende ledsætning, fx:

Skæbnen har arbejdet hårdt(,) for at vi skulle møde hinanden.

Dilemmaet består i dette tilfælde i om man skal sætte komma før eller efter *for*. Den slags dilemmaer slipper man for hvis man følger Sprognævnets anbefaling og undlader at sætte startkommaet. Mange sprogbrugere søger hjælp til at sætte deres kommaer korrekt, især når det gælder komma før og efter ledsætninger. Dette kunne tyde på at mere viden om grammatik og

ledsætninger kunne hjælpe sprogbrugerne til at blive sikrere i deres kommatering.

EN GRUPPE SPROGBRUGERES BEVIDSTE OG UBEVIDSTE HOLDNING TIL FORSKELLIGE FORMER FOR KOMMATERING

I 2014 foretog Sara Kohl i sit speciale på danskstudiet på Københavns Universitet en undersøgelse af en gruppe sprogbrugeres bevidste og ubevidste holdninger til kommafejl (Kohl 2014). Undersøgelsen bestod af to dele: I et spørgeskema skulle testdeltagerne tage stilling til hvordan de vurderer folk som laver kommafejl. I den anden del af undersøgelsen skulle de samme testdeltagere vurdere skribenten bag en gymnasiestil. Stilen blev præsenteret i tre varianter: en hvor teksten var kommateret med startkomma, en hvor teksten var kommateret uden startkomma, og en tekst som indeholdt tilfældige kommafejl. Det viste sig at testdeltagerne ikke vurderede skribenter af tekster med korrekt satte kommaer som sikrere skribenter. Selv om testdeltagerne bevidst gav udtryk for at de syntes at det var vigtigt at følge kommareglerne, tillagde de det ubevidst ikke nogen større betydning om kommaerne var sat korrekt eller ej.

HVILKEN BETYDNING HAR GRAMMATISK VIDEN FOR LÆRBARHEDEN AF KOMMAREGLERNE?

I efteråret 2016 foretog Katrine Støiholm i sit speciale på lingvistik på Københavns Universitet en undersøgelse af det anbefalede kommas lærbarhed (Støiholm 2016). Undersøgelsen blev foretaget på et lærerseminarium i København hvor 35 lærerstuderende deltog i forsøget. Alle studerende blev udsat for en "førtest" hvor deres evne til at sætte kommaer blev opgjort i korrekt satte kommaer overfor forkert satte og udeladte

» kommaer. Derefter deltog halvdelen af de studerende i et intensivt undervisningsforløb i kommagrammatik bestående af syntaktisk analyse og undervisning i helsætninger og ledsætninger, herunder ledsætningstyper. De resterende studerende (kontrolgruppen) fik ingen ekstraordinær undervisning. Slutteligt fik alle studerende en "eftertest" der igen vurderede deres kommateringsvner.

Resultatet viste at de studerende som havde modtaget ekstraordinær undervisning, lavede færre kommafejl end kontrolgruppen. Det var imidlertid vanskeligt at konstatere om det skyldtes den særlige undervisning, eller at de studerende blot var blevet mere opmærksomme på at de skulle sætte færre kommaer. Undersøgelsen kunne derfor ikke med sikkerhed fastslå at kommaterings uden startkomma er lettere at lære end kommaterings med startkomma.

Nævnet har i løbet af 2016 afholdt en række kommakurser for offentlige institutioner. Normalt bedriver nævnet ikke kursusvirksomhed i større omfang. I stedet henviser vi til de mange dygtige sprog- og kommunikationsvirksomheder der kan løse denne opgave. Men af og til påtager vi os opgaven for at få en større viden om hvilke problemer der trænger sig på, og hvad der virker. Det var tilfældet med kommakurserne. Her viste det sig at en forholdsvis kort, systematisk introduktion til grammatisk analyse, især når det gælder ledsætninger, har en meget positiv effekt.

KONKLUSION

Ovenstående observationer og undersøgelser viser at kommaterings er en kompleks størrelse, både hvad angår folks holdninger til kommaet, og hvilke fejltypen sprogbrugere laver. Resultaterne er ikke entydige, og der er ikke noget der peger på at der er grund til at ændre kommareglerne på baggrund af de undersøgelser der er lavet hidtil.

Nævnet har fortsat kommaet under observation, og det vil indgå i flere undersøgelser. Alle resultater vil i sidste ende blive forelagt bestyrelsen og repræsentantskabet. Men indtil da behøver man jo ikke ligge på den lade side. Noget tyder på at formidling af de gældende regler og mere fokus på grammatik har en god effekt, uanset om man vælger at sætte startkomma eller ej. Derfor har nævnet i samarbejde med firmaet Edutasia udviklet et gratis kommakursus på nettet som indeholder den nødvendige kommagrammatik.

KOMMAKURSUS PÅ NETTET

Formålet med det gratis kommakursus, som man finder på hjemmesiden danskkomma.dk, er at give alle sprogbrugere en kort introduktion til den grammatik der kræves for at analysere en sætning, og samtidig give en indføring i kommareglerne. Kommakurset kan bruges som et supplement til den undervisning man har modtaget igennem sin skolegang. En genopfriskning for dem som ikke har siddet på skolebænken længe, for dem som skal op til en adgangsgivende prøve og gerne vil kunne de gældende regler, for dem som gerne vil prøve kræfter med det anbefalede komma uden startkomma, og for dem som bare godt kan lide grammatiske øvelser. Kurset kan også bruges som et arbejdsredskab når man skriver. Med udgangspunkt i at nogle måske har lært de latinske betegnelser og andre de danske, og at forskellige termer kan betegne det samme, har vi bl.a. udfærdiget en begrebsliste og en terminologitest som skal støtte sprogbrugere kurset igennem.

Udgangspunktet for kurset var den baggrundsviden vi har fået gennem de ovennævnte undersøgelser. Derudover trak vi på den erfaring vi har fra de kommakurser vi har holdt. De spørgsmål vi har fået fra sprogbrugere i spørgetelefonen, var ligeledes et godt pejlemærke for

hvilke kommadilemmaer der er svære.

Gennemgangen af ledsætninger udgør en stor del af kurset. For at sætte et startkomma skal man kunne genkende en ledsætning. Også når man skal sætte et slutkomma, skal man vide hvad en ledsætning er, og for at sætte et komma før og efter en indskudt sætning skal man ligeledes kunne afgrænse ledsætningen. Uanset om man vælger at sætte startkomma eller ej, kommer man ikke uden om kendskab til ledsætninger og grammatik.

Med kurset træner man desuden de kommaregler hvor der ikke er generel valgfrihed, fx opremsningskomma, komma ved selvstændige sætningsdele og ved helsætninger. I tilgift får man en masse tips og tricks til hvordan man bliver bedre til at sætte komma.

Vi kan se at danskkomma.dk er blevet særdeles godt modtaget. Siden hjemmesiden blev lanceret i slutningen af januar og frem til den 18.5.2017, har 24.545 kommainteresserede klikket sig ind på kurset. ■

”HUSK AT VI SETTER KOMMA FOR AT DET SKAL BLI LETTERE Å LESE, IKKE FOR AT DET SKAL BLI VANSKELIGERE Å SKRIVE.”

Indledningen til de norske kommaregler på Språkrådets hjemmeside.

Anvendte kilder og referencer:

Danskkomma.dk

Ekerot, L. 1991. Satskommatering och tydlighetskommatering. Ett bidrag till den svenska kommateringens 1900-talshistoria. I: Studier i svenska språkhistoria 2. Red. af Malmgren & Ralph. Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg. S. 31-56.

Kohl, S. 2014. Kommer det an på komma? Speciale, dansk, INSS, KU

Støiholm, K. 2016. Kommaterminologi og komma-grammatik – en effektundersøgelse af det af Dansk Sprognævn anbefalede kommas lærbarhed. Speciale, lingvistik, INSS, KU

Skrivearbejdet i det offentlige – hvordan står det til?

Sprognævnet vil gerne have et tættere samarbejde med offentlige institutioner om deres skriftlige kommunikation. Men hvilke problemer oplever skrivende medarbejdere som mest presserende? Og hvordan kan Sprognævnet hjælpe med at løse dem?

KAREN HOLK JEPPESEN
(f. 1992) er studentermedhjælper i Dansk Sprognævn

ANNE KJÆRGAARD
(f. 1977) er forsker og videnskabelig medarbejder i Dansk Sprognævn

CATRINE NIELSEN VOIGT
(f. 1991) er cand.mag. i lingvistik, ansat i Dansk Sprognævn 2016-2017 og referent ved Folketingstidende fra 2017

O **VINTER AFHOLDT** Sprognævnet to seminarer henvendt til medarbejdere i offentlige institutioner der arbejder med sprog og borgerrettede tekster. Sprognævnet har en lang tradition for at beskæftige sig med klart sprog i tekster fra det offentlige, og vi arbejder i disse år på at etablere et tættere samarbejde med offentlige institutioner om deres skriftlige kommunikation med borgerne. Vi interesserer os særligt for sprogarbejdet i det offentlige for tiden fordi der nu er krav om at al kommunikation mellem borgere og myndigheder skal være digital. Med kravet om digital kommunikation mellem borgere og myndighed opstår der nemlig nye spørgsmål og perspektiver for sprog- og tekstarbejdet. Hvad betyder det fx for sproget når man ikke bare skal skrive *til* borgerne som i en traditionel tekst, men også skal skrive *med* dem som man gør på Facebook? Og hvordan bliver myndighedernes kommunikation på papir tilpasset de nye digitale medier?

Seminarerne fokuserede dog ikke kun snævert på digitaliseringen af kommunikation fra det offentlige. Fokus var også mere generelt på problemer med tekstarbejdet i den offentlige sektor, hvad der fungerer godt, hvordan de eksisterende problemer kan løses – og hvordan Dansk Sprognævn kan bidrage til løsninger på disse problemer. Her i artiklen opsummerer vi de centrale pointer fra seminarerne. Hvilke problemer i sprog- og tekstarbejdet udpegede seminar deltagerne som særligt påtrængende?

MASSER AF PROBLEMER!

De i alt cirka 65 seminardeltagere kom fra mange

forskellige dele af den offentlige sektor. Nogle af deltagerne arbejdede hos myndigheder hvor målgruppen er så stor og forskelligartet at det er kompliceret at skrive hensigtsmæssige standardtekster. Flere af dem ønskede konkret skrivevejledning fra Sprognævnet til at gøre deres arbejde bedre. Andre deltagere kom fra myndigheder hvor der slet ikke er fokus på sproget. De ønskede råd til at gøre ledelsen opmærksom på at sprogarbejde er vigtigt. Der var også deltagere fra myndigheder hvor der var fokus på sprog, men hvor det har vist sig svært at ændre medarbejdernes skrivevaner i praksis. Her ønskede de hjælp fra Sprognævnet til faktisk at få medarbejderne til at skrive anderledes.

”DET GODE BREV” ER SVÆRT AT SKRIVE

Hvordan skriver man som offentligt ansat et brev til en borger om en kompliceret sag i et sprog som borgeren har en rimelig chance for at forstå? Hvordan gør man vanskeligt stof læsbart uden at overforsimple? Mange af seminardeltagerne var optaget af de mange udfordringer der er når ”det gode brev” til borgeren skal skrives. Det er fx svært at skrive hensigtsmæssige tekster når ens målgruppe er stor og mangfoldig. Folk har forskellige forudsætninger, og derfor er det ikke altid den bedste løsning at sende det samme brev ud til meget forskellige borgere. Den samme tekst kan få nogle borgere til at føle sig talt ned til – mens andre måske oplever at brevet er alt for svært.

En anden almindelig udfordring for mange af seminardeltagerne er at afgøre hvor mange informationer der skal med i tekster til borgerne. Som én af deltagerne sagde: ”Hvis man ønsker at få alle nuancer med, kan man risikere at det bliver for langt og indviklet for borgerne, og så går brevet fra at være nuanceret og informativt til at

være indviklet og overinformativt”. Mange deltagere var dog enige om at det er meget vigtigt om det er tydeligt for borgeren om vedkommende skal gøre noget i forlængelse af brevet eller ej.

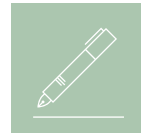
Der var generel enighed om at breve fra det offentlige skal skrives på borgernes præmisser. Men som flere også påpegede, er der tale om præmisser der er svære at klarlægge, og som er meget forskellige fra borger til borger.

MANGLENDE LEDELSESOPBAKNING TIL SPROGARBEJDET

At ændre sproget i en organisation er ikke noget man klarer med et snuptag. Det tager tid, og tid er penge. En af de største udfordringer der blev præsenteret på seminarerne, var manglende opbakning til at arbejde med sprog både fra ledelsens og andre medarbejders side. Det betyder ikke nødvendigvis at der slet ikke har været fokus på sproget hos myndigheden: Mange af seminardeltagerne fortalte at der var blevet sat resurser af til sprogarbejde på deres arbejdsplads, men at det kun har resulteret i en skriveguide der står på hylden og samler støv. Her ønskede seminardeltagerne især at Sprognævnet skulle være med til at gøre opmærksom på hvorfor sprogarbejde er vigtigt – bl.a. med udgangspunkt i den nyeste forskning på området. Mange undersøgelser peger nemlig på at selvom sprogarbejde koster både tid og penge, så vil godt sprogarbejde typisk være en udgift der tjener sig ind (det kan man fx læse mere om i den norske publikation *Klart språk gir resultater*, der bl.a. giver eksempler på at sprogarbejde sparer myndigheder for både tid og penge).

Et højt kvalitetsniveau i sprog og tekster er imidlertid ikke noget man sikrer ved et enkeltstående sprogprojekt på et par måneder hvor medarbejdere (og det vil naturligvis også sige ledelsen) bliver undervist i at skrive bedre. Et højt

» kvalitetsniveau kræver derimod at sprogarbejdet har tydelig ledelsesopbakning. Eksempelvis kan ledelsen tydeligt signalere at der er løbende fokus på sprog og kvalitet i organisationens tekster hvis ledelsen selv sørger for at skrive i et klart sprog til medarbejderne.

SVÆRT AT ÆNDRE SINE SPROGVANER

Det kan være svært at lære en gammel hund nye tricks. For mange vil en ændring af ens skriftsprog ikke bare betyde at man begynder at bruge nye ord og formuleringer, men også en ændring i måden man tænker på kommunikation på. Det kræver at man tager stilling til spørgsmål som ”Er brevets budskab tydeligt nok for modtageren?”, ”Hvilke spørgsmål vil modtageren højst sandsynlig stille på baggrund af dette brev?” og ”Hvordan kommer jeg disse spørgsmål i forkøbet?”. Den slags spørgsmål kan man ikke bare besvare ved at luge ud i de vanskelige fagord og skrive kortere sætninger. Det kræver mere grundlæggende ændringer i måden man griber skrivearbejdet an på når man skal skrive en tekst til en borger.

På seminarerne fortalte mange af deltagerne om hvordan de havde arrangeret eller deltaget i adskillige workshops der ikke for alvor havde ændret de tekster der blev skrevet ved myndigheden. Seminardeltagerne havde mange forskellige bud på hvordan man kan komme dette problem til livs. Det blev blandt andet foreslået at man efter en workshop kunne udnævne en ”sprogambassadør” i hver faggruppe, der skulle sørge for at de nye skrivevejledninger blev fulgt op. Sprogambassadøren skulle også fungere som en sprogkyndig man kunne spørge til råds i konkrete situationer. En anden deltager foreslog en smileyordning (som man kender fra fødevarekontrollen) hvor myndigheder der skriver gode

tekster, bliver belønnet med en glad smiley. Den type ekstern anerkendelse kunne gøre det mere attraktivt for medarbejdere og ledelse at fokusere på tekstkvalitet.

OG HVAD SÅ?

Fra Dansk Sprognævns side var det umiddelbare formål med seminarerne at få et bedre indblik i tekst- og sprogarbejdet i offentlige institutioner og på den måde gøre Sprognævnets indsats så målrettet som muligt. Selv om de emner som trængte sig mest på, ikke var specielt knyttet til den nye digitale dagsorden, vil vi fortsat også have fokus på den digitale udfordring og undersøge hvordan oplysninger formidles til borgerne, fx hvordan komplekst lovsprog omformes til alment forståeligt sprog der kan forklare borgerne hvordan de konkret skal forholde sig når det fx gælder deres pension, skat eller sundhed. En anden nok så væsentlig erkendelse fra seminarerne var at mange fandt stor glæde og inspiration i at netværke og dele viden om hvordan man kan gribe sprogarbejdet an. Også det vil vi arbejde videre med.

For Sprognævnet var seminarformen en ny måde at komme i dialog med vores brugere på, og vi var da noget spændt på hvordan det ville gå. Der viste sig at være en overvældende interesse for arrangementerne, så herfra skal der lyde en stor tak til alle deltagerne i seminarerne for deres bidrag til det fortsatte arbejde. ■

Henvisninger

Klart språk gir resultater. Udgivet af Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi). Publikationen er tilgængelig på linket <http://www.sprakradet.no/globalassets/klarsprak/dokumenter-og-presentasjoner/andres-artikler-oppg-kartl/klart-sprak-gir-resultater.pdf>

På daglig basis

HVAD BETYDER *på daglig basis*? Jeg ser det mere og mere og gætter på at det er et oversættelseslån fra engelsk, men jeg synes det fungerer dårligt på dansk. Jeg synes nemlig godt man kan være i tvivl om om det betyder 'til daglig' eller 'dagligt'.

VI HAR OGSÅ LAGT MÆRKE TIL at *på daglig basis* er et hyppigt brugt udtryk for tiden, og ja, det er givetvis lånt fra engelsk *on a daily basis*. I de fleste af de eksempler vi har fundet, ser det ud til at betyde 'dagligt', men vi kan ikke udelukke at det også somme tider betyder 'til daglig'.

Betydningen *dagligt*

Daglig betyder ifølge Den Danske Ordbog (ordnet.dk/ddo) 'som finder sted, er til stede eller gøres (næsten) hver dag'.

I dette eksempel synes vi det må betyde 'dagligt':

"Den positive tilkendegivelse er blot en af mange, som Petra Nagel får *på daglig basis*, efter hun i løbet af de seneste måneder er tonet frem på skærmen i programmet "Petra elsker sig selv" på DR3." (JydskeVestkysten 17. juni 2017).

I følgende eksempel bruges *på daglig basis* muligvis for at markere en ekstraordinær situation:

"Han håndterer *på daglig basis* henvendelser fra spillere og agenter, der gerne vil til FC Helsingør". (Dagbladet Roskilde 6. juni 2017).

Grundbetydningen er stadig 'dagligt', men fordi FC Helsingør er rykket op i superligaen, er det ekstraordinært med de mange henvendelser.

Betydningen i *det daglige*

I en stikprøve i de første 50 resultater i en søgning på infomedia (perioden 6.-18. juni 2017) var der efter vores vurdering kun ét eksempel hvor man ikke ville kunne erstatte udtrykket med 'daglig(t)':

"Det fortæller medarbejder ved plejecentrets aktivitetscenter, Pernille Michelsen, som oplever, at venneforeningen bidrager med mange af de ting, personalet gerne vil, men ikke har ressourcer til *på daglig basis*." (Fyens.dk 9. juni 2017).

Her ville man nok tidligere have sagt *i det daglige*.

Til daglig betyder ifølge Den Danske Ordbog 'på almindelige dage i modsætning til ved særlige lejligheder, fx helligdage og festdage'. Vi har ikke umiddelbart fundet resultater hvor denne betydning er afspejlet i *på daglig basis*. ■

IEM

»

Sct., Skt. eller Sankt?

HVORDAN SKRIVER MAN *Sankt Mogens Gade* korrekt? Jeg har diskuteret med en redaktør som med henvisning til Danmarks Adresseregister kun vil acceptere *Sct. Mogens Gade*.

DET FREMGÅR AF § 6, stk. 2, i adressebekendtgørelsen (bekendtgørelse nr. 436 af 2. maj 2014 om vejnavne og adresser) at "[v]ejnavnet fastsættes i overensstemmelse med Dansk Sprognævns Vejledning i retskrivning af vejnavne" – fra 2001. Adressemyndigheden, dvs. kommunalbestyrelsen, kan med andre ord frit vælge vejens eller gades navn, men ikke den måde navnet staves på. I Sprognævnets vejledning står hovedreglen på s. 6:

Vejnavne som udtales uforkortet, skrives som hovedregel helt ud, fx *Søndre Boulevard*, *Gammel Kongevej*, *Vilhelm Thomsens Plads*, *Christian Svendsens Gade*.

Visse vejnavne som udtales uforkortet, skrives dog traditionelt med standardiserede forkortelser. Sådanne forkortelser kan bl.a. stå for adjektiver (tillægsord) eller for personnavne, fx *Sdr. Boulevard*, *Gl. Kongevej*, *Vilh. Thomsens Plads*, *Chr. Svendsens Gade*. De standardiserede forkortelser for adjektiver er:

Gl. for *Gammel* og *Gamle*
Ll. for *Lille*
Ndr. for *Nordre*
Nr. for *Nørre*
Sdr. for *Sønder* og *Søndre*

Gadeskilt fra Viborg.

Skt. for *Sankt*

St. for *Store*

V. for *Vester* og *Vestre*

Ø. for *Øster* og *Østre*

I indledningen tages der dog forbehold for etablerede vejnavne:

Der tages dog hensyn til traditionen, fx staves *Sverrigsgade* i København ikke efter moderne dansk retskrivning, og *Clematisvej* skrives ofte med C, ikke med K.

I nye vejnavne kan man med andre ord kun skrive *Sankt Mogens Gade* eller *Skt. Mogens Gade*, men ikke *Sct. Mogens Gade*. Men adressemyndigheden er ikke forpligtet til at ændre etablerede vejnavnes stavemåde, og derfor må *Sct. Mogens Gade* også regnes for korrekt. Det er dog ikke rimeligt at forlange at man i en artikel ikke må skrive vejnavnet i overensstemmelse med den i øvrigt gældende retskrivning.

Der er links til både adressebekendtgørelsen og Sprognævnets vejledning på <http://danmarks-adresser.dk/vejnavne-regler-vejledning>. ■

OR

Prinsgemal

PRINS HENRIK har ladet sig kalde prinsgemal.

Det synes jeg er mærkeligt, for det er en sammensætning af to ord der betegner mænd, altså en mand der er gift med en prins. Prins Henrik vil hellere være kongegemal, men det betegner også en mand der er gift med en mand, dvs. en konges gemal. Det rigtige ord må være *majestætsgemal* - da majestæt jo både kan betegne en mand og en kvinde. Er der noget galt med min opfattelse siden ingen sprogekspert har reageret i diskussionen?

ORDET PRINSGEMAL går langt tilbage. Det står bl.a. i Ordbog over det danske Sprog (<http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=prinsgemal>), som er en historisk ordbog, så det er altså ikke et ord der er opstået i forbindelse med prins Henriks ønsker. Ordet *kongegemal* er sjældent og er ikke med i de ordbøger vi har til rådighed, men det nævnes dog på Wikipedia som en sjældnere betegnelse for en 'ægtemand til regerende dronning'. Ordet *prinsgemal* har betydningen 'en regerende dronnings mand' og skal forstås som en prins der også er (dronningens) gemal. Din analyse af ordet *prinsgemal* (og *kongegemal*) kunne have været rigtig, svarende til fx ordet *præsidentfrue*, men er det altså ikke i dette tilfælde. Man kan i reglen ikke analysere sig frem til sammensætnings betydning – man skal kende ordene og inddrage sin viden om verden. Førsteleddet kan nemlig have meget forskellige relationer til andetleddet. Sammenlign fx *præsidentfrue* (en præsidents kone) med *enkefrue* (en frue der er enke) og *hustruvold* (vold mod hustru) med *politivold* (vold begået af politiet). ■

AÅJ

Mindeord for Anne Jensen

Med stor sorg modtog vi i Sprognævnet den 25. juli 2017 meldingen om Anne Jensens pludselige død på grund af et hjertestop. Hun blev kun 57 år gammel.

Siden sin ansættelse i Sprognævnet som forskningsassistent fra den 1. september 1999 til den 30. juni 2000 har Anne haft en tæt tilknytning til Sprognævnet. De seneste 8 år, indtil udgangen af 2016, var hun medlem af Sprognævnets repræsentantskab.

Anne var uddannet som cand.mag. og ph.d. i lingvistik. Hendes hovedinteresse var dansk syntaks både i talesprog og skriftsprog, men hun interesserede sig også for mere eksotiske sprog. Hun studerede bl.a. maya-sproget og rejste til Mexico for at kortlægge sproget nahuatl, også kaldet aztekisk - et sprog der bl.a. har givet os ordene *tomat* og *chia* (fx *chiafrø*). I en periode underviste Anne endda i klassisk nahuatl på Københavns Universitet. Hendes ph.d.-afhandling handler om sætninger og sætningsforbindelser i dansk talesprogssyntaks.

I Sprognævnets repræsentantskab repræsenterede Anne Folketingets Administration, hvor hun var redaktionssekretær for Folketingstidende. Her stod hun bl.a. for sproglig vejledning af kollegerne i Folketinget. Hun var redaktør af den nyeste udgave af Folketingets retskrivningsvejledning og i den forbindelse en flittig bruger af Sprognævnets svartjeneste. Vejledningen, som ligger på Folketingstidendes hjemmeside, bruges i dag gerne som referenceværk af andre offentlige institutioner. I de seneste år har Anne bl.a. effektiviseret arbejdsgangene omkring Folketingstidende

Anne Jensen.
Foto: Morten Villumsen.

ved hjælp af taleteknologi, hvilket har medført at Folketingstidende i dag udkommer langt hurtigere end før.

Anne var et aktivt og kompetent medlem af Sprognævnets fagråd for publikationer. Her gennemgik hun sammen med redaktionen artikler og svar til Nyt fra Sprognævnet.

Anne vil blive savnet, ikke kun for sin faglige seriøsitet og sit sproglige engagement, men også for sin venlige, positive og konstruktive væremåde. ■

SK

NÆSTE NUMMER UDKOMMER I DECEMBER 2017

Dansk Sprognævn

NÆSTE NUMMER

Decemhernummeret af Nyt fra Sprognævnet bliver dedikeret til Erik Hansen.

Den 2. september 2017 døde tidligere formand for Dansk Sprognævn Erik Hansen. Erik Hansen var professor i moderne dansk sprog på Københavns Universitet fra 1975-2000 og formand for Dansk Sprognævn igennem 17 år fra 1985 til 2002. I denne periode fulgte han 3 retskrivningsordbøger på vej og bidrog med utallige artikler og bøger til at skabe viden om sprogets mekanismer, forståelse for sprogets udvikling og glæde ved det danske sprog. Sprognævnet mindes Erik Hansen med kærlighed, beundring og respekt.

■ Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier
■ Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Jørgen Nørby Jensen, Anni Renner Mortensen og Ole Ravnholt

■ ISSN: 2446-3124
■ Layout: Pernille Kleinert
■ Dtp: Jannerup A/S

Usignede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

AK Anne Kjærgaard
AÅJ Anita Ågerup Jervelund
ESJ Eva Skafte Jensen
IEM Ida Elisabeth Mørch
JNJ Jørgen Nørby Jensen
JS Jørgen Schack
MHA Margrethe Heidemann Andersen
OR Ole Ravnholt
PD Philip Diderichsen
PJ Pia Jarvad
SK Sabine Kirchmeier

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer 4 gange om året og er gratis. Tilmelding sker på Sprognævnets hjemmeside. Så får du en e-mail 4 gange om året, dvs. hver gang bladet udkommer.

Følg også Dansk Sprognævn på nettet, på LinkedIn og på Facebook:

■ Hjemmesiden: dsn.dk
■ LinkedIn: Dansk Sprognævn
■ Facebook: Dansk Sprognævn

Dansk
Sprognævn

Worsaaesvej 19, 4. sal
1972 Frederiksberg C